

Samhällsekonomisk utblick

Om produktivitet

Oktober 2023

Produktivitet kan ses som ett mått på hur ekonomin fungerar. Måttet jämför mängden varor och tjänster som produceras med de insatser som krävs för att producera dem. Produktiviteten ökar om mer kan produceras med samma insatser eller om lika mycket kan produceras med mindre insatser. Produktivitetsförbättringar frigör resurser som kan fördelas i ekonomin genom högre löner, lägre priser eller som mer investeringar. På så vis är produktivitetens utveckling viktig för såväl arbetsgivare som arbetstagare och helt avgörande för ekonomisk tillväxt.

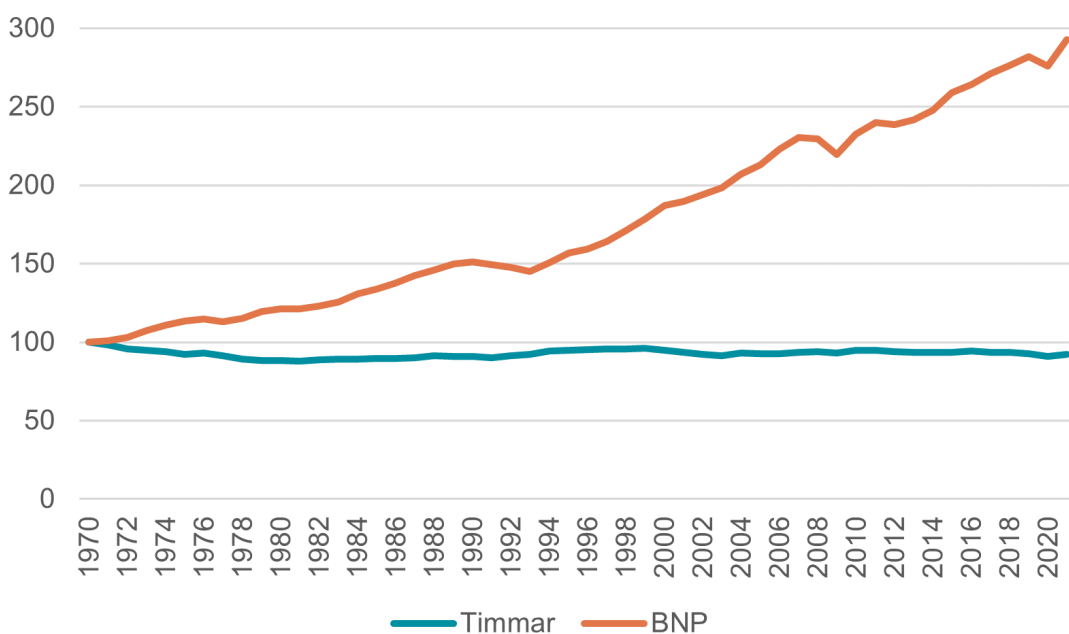
Insatserna i ekonomin kan samlas i två grupper: arbete och kapital. Dessa används för att producera alla varor och tjänster. Ekonomin växer om insatserna ökar eller om insatserna används mer effektivt. Men ökade insatser medför ökade kostnader. Ökad arbetstid betyder minskad fritid, mer investeringar mindre konsumtion idag, och ökad användning av insatsvaror betyder minskade naturtillgångar. Produktivitetsförbättringar gör det möjligt att öka produktionen utan att öka insatserna och kostnaderna. Därför är produktivitetens förbättringar helt avgörande för ekonomisk tillväxt.

Ett sätt att spegla produktivitetens betydelse för samhällsekonomin är att följa den historiska utvecklingen av bruttonationalprodukten (BNP) och antal arbetade timmar i ekonomin. BNP mäter värdet av ett helt lands ekonomi och är det vanligaste måttet på ekonomisk tillväxt.

Figur 1 visar utvecklingen från 1970 till 2021. Över den perioden har antalet arbetade timmar som krävs för produktionen legat still eller till och med minskat något. Parallellt har ekonomin vuxit och blivit nästan tre gånger större, vilket signalerar att vi producerar mer varor och tjänster än vi gjorde 1970. Produktivitetens förbättringar är en viktig faktor bakom utvecklingen.

För ett land betyder produktivitetens förbättringar att kostnadsläget kan bli lägre relativt andra länder, vilket gör landet mer konkurrenskraftigt på den internationella marknaden. Världsbanken har gjort internationella jämförelser som visar att skillnader i produktivitetens utveckling mellan länder är en förklaring till skillnader mellan länder i både inkomstnivåer och ekonomisk tillväxt.

Figur 1 Utvecklingen av antal arbetade timmar och BNP (index 1970=100)

Källa: Ekonomifakta för antal timmar och SCB för BNP

På företagsnivå betyder produktivetsförbättringar att samma arbetsstyrka har minskat kostnaderna och/eller ökat intäkterna. Resurser har frigjorts som företaget kan använda på olika sätt. Exempelvis kan investeringar genomföras som på sikt ytterligare förbättrar produktiviteten. Verksamheten kan byggas ut vilket kan medföra nyanställningar och ökade vinster. En del av vinsterna kan delas ut till ägarna och en del till arbetsstyrkan genom höjda löner. Eftersom produktivetsutveckling bygger på insatser från alla i verksamheten är det rimligt att både arbetstagare och ägare får del av vinsterna av utvecklingen.

1960-talet var i ett långsiktigt historiskt perspektiv en sällsynt gynnsam period och produktiviteten var hög. Stål- och skogsindustrierna var viktiga bidrag till Sveriges starka ekonomiska tillväxt. På 1970-talet sjönk produktiviteten.

Det vanligaste måttet på produktivitet är arbetsproduktivitet som kan mätas på olika sätt. Men ett vanligt mått är tillväxt i BNP per arbetad timme. Måttet varierar på grund av konjunkturförändringar för att produktion och arbetsstyrka förändras i olika takt. När det ekonomiska läget försämras faller först produktionen medan arbetsstyrkan justeras senare. Det betyder att produktiviteten faller. När läget förbättras ökar produktionen snabbare än arbetsstyrkan och produktiviteten förbättras. Den allmänna bilden är att produktivitetstillväxten under 1970- och 1980-talen var svag jämfört med tillväxten under 1960-talet. Mellan 1970–1990 ökade den något långsammare i Sverige än i jämförbara länder.

Produktiviteten ökade snabbt mellan 1995 och 2007. Sedan finans- och eurokrisen 2007–2010 och fram till 2020 har den utvecklats långsammare än tidigare, vilket är ett mönster som Sverige delar med många jämförbara länder. Den svaga utvecklingen har gjort att regeringen tillsatt en produktivetskommission som ska ta fram förslag för att både höja produktivitetstillväxten i näringslivet och produktiviteten i offentlig sektor. Liknande kommissioner har tillsatts i andra länder.

Det går inte att peka ut en faktor som ensamt förklarar produktivetsutvecklingen. Istället är det flera faktorer som tillsammans ligger bakom utvecklingen. Dessa faktorer kan grovt delas in i två grupper: kapital och humankapital. En ny maskin som gör att en person producerar mer är ett exempel hur kapital bidrar till ökad produktivitet. Kapitalet omfattar även datorer och immateriellt kapital såsom programvaror, egenutvecklade IT-system, patent, design och databaser.

Humankapital handlar om arbetskraftens kvalitet som i sin tur hänger ihop med utbildningsnivå, utbildningsinriktning och olika färdigheter. Kunskap och kompetens ger högre kvalitet i de jobb som utförs, bidrar till innovationer och utvecklar verksamheten. Kompetensutveckling, fort- och vidareutbildning gör det möjligt att upprätthålla hög produktivitet genom hela arbetslivet. Utbildningssystemets dimensionering och utbildningens kvalitet är därför viktiga för produktivitetstillväxten.

Även arbetsmiljö och arbetsvillkor har betydelse för produktiviteten. Sådana faktorer kan göra att personalen anstränger sig mer, tar större ansvar för resultaten samt att arbetet organiseras mer effektivt. De kan också förbättra samarbetet på arbetsplatsen och bidra till minskad frånvaro.

Det finns en tredje grupp av faktorer som påverkar produktivitetstillväxten som ekonomer benämner den totala faktorproduktiviteten (TFP). Den utgör en restpost och här hamnar faktorer som uppenbart inte kan hänföras till kapital eller arbete. I praktiken kan det handla om faktorer som gör att både kapital och arbete används mer effektivt.

Teknisk utveckling är exempel på en faktor som ökar faktorproduktiviteten. Det täcker in mycket och kan handla om innovationer som gör att det skapas nya produktionsprocesser, varor och tjänster. Datoriseringen och digitaliseringen av samhället är exempel på teknisk utveckling som har varit svår att mäta effekterna av men som har både förändrat hur arbete utförs och skapat nya arbetsuppgifter. Det är inte omöjligt att vi framöver kommer se liknande effekter av AI.

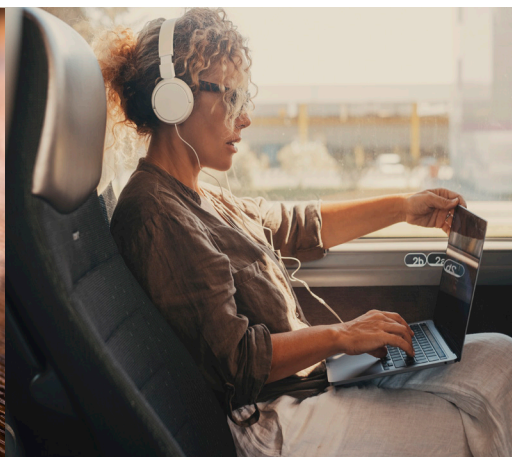
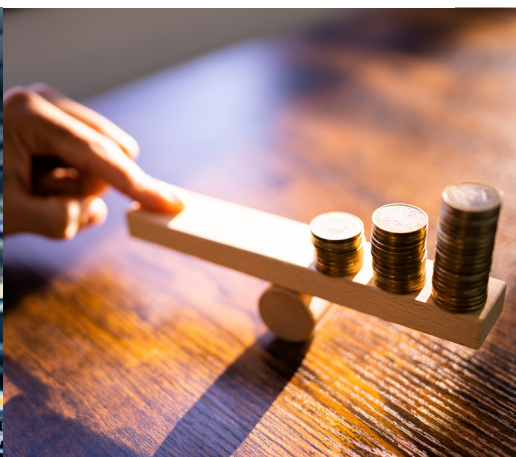
Fysisk och digital infrastruktur är också viktig för produktivitetstillväxten. Bra kommunikationer förbättrar arbetskraftens rörlighet och god infrastruktur förenklar transporter av varor. Den digitala infrastrukturen är numera helt avgörande för många företag och gör det möjligt för arbetskraften att arbeta när och var som helst.

Forskning bidrar också genom att utveckla nya produkter i forskningsintensiva företag och till resultat som på sikt kan omsättas till innovationer.

I privat sektor är produktivetsförbättringar ett sätt att konkurrera med andra företag. Arbetsinsatserna prissätts på marknaden. Det fungerar inte så i offentlig sektor. I stället kopplas produktivitet till hur effektivt de offentliga resurserna används. En produktivitetshöjning kan därför betyda att dagens verksamhet finansieras till lägre kostnad, eller samma kostnad ger högre kvalitet. Eftersom det är svårt att mäta kvalitet i en hel del offentliga tjänster är det komplicerat att använda detta som utgångspunkt för en bedömning av den offentliga verksamheten.

I personalintensiv verksamhet med relativt liten användning av ny teknik är utrymmet för sådana förändringar begränsade. Dessutom kräver medborgarna offentlig service av hög kvalitet och det betyder en viss personaltäthet. Här blir det problematiskt ur ett produktivetsperspektiv. Ofta krävs det mer personal för att höja den offentliga tjänstens kvalitet. Det betyder ökat antal arbetstimmar och högre kostnader.

På samhällsekonomisk nivå går det inte att styra fram produktivetsutveckling. Däremot går det att utforma politiska åtgärder som ger goda förutsättningar för produktivetsförbättringar. Grunderna är dels ett skattesystem som uppmuntrar till arbete och utbildning, dels ett socialförsäkringssystem som främjar återgång till arbete och bidrar till ett långt arbetsliv.

Uppenbart är också vikten av ett utbildningssystem av hög kvalitet samt ett brett utbud av kurser och utbildningar för utveckling under hela yrkeslivet. Ekonomiska stöd underlättar för studier och omställningsstudiestödet gör det enklare för redan sysselsatta att fördjupa och bredda sina kompetenser. Ett fullt utbyggt och effektivt sådant system bidrar till produktivetsutveckling.

Större frihet i planeringen av arbetet och utrymmet för längre samtal med kunniga kollegor - en faktor som förbättrar produktiviteten.

Ytterst är det förutsättningarna i och för verksamheten som är avgörande för produktivetsutvecklingen. Ibland kan det vara så enkelt som att få större frihet i planering av arbetstid och genomförande av arbetet, samt att ha utrymme för längre samtal med kunniga kollegor.

Lärande i jobbet är grunden för en produktiv arbetsplats, men det är viktigt med återkommande kompetensutveckling och formell fort-och vidareutbildning. Det behövs också lönesystem som uppmuntrar till goda arbetsinsatser, ansvarstagande och vidareutbildning.

På lång sikt är det produktivetsutveckling som skapar förutsättningarna för att stärka och utveckla samhällsekonomin. Det är kombinationen av många faktorer som driver på den utvecklingen och vi bidrar alla på olika sätt.

*Lena Granqvist, samhällspolitisk chef
Håkan Regné, chefsekonom
Oktober 2023*

Samhällsekonomisk utblick är en serie där Sacos chefsekonom Håkan Regné och Sacos samhällspolitiska chef Lena Granqvist analyserar viktiga skeenden i samhällsekonomin.

Ni hittar fler versioner på saco.se/utblick Där kan ni läsa om bland annat inflation, statsskulden, överskottsmålet och om styrräntan.

Saco, Sveriges akademikers centralorganisation, är den samlade organisationen för Sveriges akademiker. Vi är en partipolitiskt obunden facklig centralorganisation. Sacos 21 självständiga förbund företräder yrkes- och examensgrupper från hela arbetsmarknaden, inklusive egenföretagare. Något som förenar våra medlemsförbund är akademisk utbildning, kunskap, kompetens och yrkesstolthet. Sacoförbunden samlar omkring 960 000 akademiker och närmar sig miljonen. Som företrädare för Sveriges akademiker är det självklart för Saco att ständigt påverka kunskapsnivån i Sverige. Utbildning och forskning som ger kunskap är en investering för såväl samhället som individen och är en av de viktigaste faktorerna för tillväxt och utveckling av ett samhälle.

